

ધોરણ ૭ના વિદ્યાર્થીઓની વાચન-ક્ષમતાનો અભ્યાસ

ડૉ. ભાવનાબેન એમ. પટેલ

આસી. પ્રોફેસર,

રેવાબા સાર્વજનિક અંજયુ. કૉલેજ, મહેસાણા

એબ્સ્ટ્રેક્ટ

વિકસતા યુગમાં અનેક દિશાઓમાં જ્ઞાનનો વિસ્ફોટ થઈ રહ્યો છે. ત્યારે બધી જ દિશાઓને પામવી તે કોઈ એક વ્યક્તિ માટે શક્ય નથી. અલબત્ત શિક્ષણના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલ શિક્ષકની પાસે વાચન ભૂખની અપેક્ષા રહે તે સ્વાભાવિક છે તો જ તે જ્ઞાન વિસ્ફોટની ગતિને પહોંચી વળે તેવી નવી પેઢીનું નિર્માણ કરી શકે. આ સંજોગોમાં ફક્ત વાચન માત્ર નહીં પરંતુ શિક્ષકની અર્થગ્રહણક્ષમતા અત્યંત મહત્વની બની રહે છે. તો જ તે વિદ્યાર્થીઓની ગુજરાતી વાચનક્ષમતા વિકસાવી શકે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસ એ ધોરણ - ૭ના વિદ્યાર્થીઓની ગુજરાતી વાચનક્ષમતા અંગેનો છે. પ્રસ્તુત સંશોધન મહેસાણા તાલુકાની પ્રાથમિક શાળાઓના ધોરણ ૭ માં વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭માં અભ્યાસ કરતા બાળકો પૂરતું સીમિત છે. સંશોધનનાં ચલો તરીકે ધોરણ , જાતિ , વિસ્તાર , વાચનક્ષમતા છે. નમૂના તરીકે કુલ ૨૮૮ પાત્રો છે. ઉપકરણ તરીકે વાચનક્ષમતા કસોટીનો ઉપયોગ કર્યો છે. સર્વેક્ષણ પદ્ધતિને પ્રસ્તુત અભ્યાસની પદ્ધતિ તરીકે લેવામાં આવી હતી. t-કસોટી દ્વારા માહિતીનું અંકશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

૧. પ્રસ્તાવના

વાચન એ જ્ઞાનનું પ્રવેશદ્વાર છે. વાચન એ વિચારોનું ઉદ્દગમસ્થાન છે. માહિતી આપે છે. વિચારવાની શક્તિમાં વધારો કરે છે. વાચન એ આ જમાનામાં ફરસદનો સમય પસાર કરી જ્ઞાન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન છે. વાચનથી નવા નવા ગુણો, ટેવો, વલણો, રસો વગેરે વિકસે છે. વાચન એટલે જીવન જીવવાની અને માણવાની જડીબુટ્ટી. ભગવાન સ્વામીનારાયણે કહ્યું છે કે ‘પુસ્તકપ્રેમી શ્રીમંત હોય છે.’ “વાચન એટલે જીવનને ખુશખુશાલ બનાવવાની કડી.” વાચન વ્યક્તિને નવી દિશા આપે છે. નિષ્ફળ વ્યક્તિને સફળ વ્યક્તિ બનાવે છે. વ્યક્તિના ભવિષ્યનો આધાર વાચન પર રહેલો છે. વ્યક્તિના જીવનને પ્રગતિશીલ, પ્રકાશમય, આનંદમય, આદર્શમય અને સંસ્કારમય બનાવવાનો કોઈ ઉપાય હોય તો તે વાચન છે.

આમ, વાચન એ જ આપણી બુદ્ધિને કુશાગ્ર બનાવે છે. નવું જાણવાની અને વિચારવાની સમજણ વાચન દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. જીવનમાં કોઈપણ બાબતની પ્રગતિ કરવી હોય તો તે વાચન દ્વારા જ તેના દ્વાર ખોલી

શકાય છે.ભાષા-શિક્ષણમાં પણ માતૃભાષા શિક્ષણનું વિશેષ મહત્વ છે. આ મહત્વ ત્યારે ફળીભૂત થાય જ્યારે વિદ્યાર્થીની વાચનક્ષમતા અર્થગ્રહણમાં પરિણમે.

૨. સમસ્યા શીર્ષક

ધોરણ ૭ના વિદ્યાર્થીઓની વાચન-ક્ષમતાનો અભ્યાસ

૩. અભ્યાસના હેતુઓ

૧. ધોરણ ૭ના વિદ્યાર્થીઓની વાચનક્ષમતાનો અભ્યાસ કરવો.
૨. શહેરી વિસ્તારના બાળકો અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના બાળકોની વાચનશક્તિ માપવી અને તેમની વચ્ચે તુલના કરવી.
૩. શહેરી વિસ્તારના છોકરાઓ અને છોકરીઓની વાચનશક્તિ માપવી અને તેમની વચ્ચે તુલના કરવી.
૪. ગ્રામ્ય વિસ્તારના છોકરાઓ અને છોકરીઓની વાચનશક્તિ માપવી અને તેમની વચ્ચે તુલના કરવી.

૪. સંશોધનની ઉત્કલ્પનાઓ

૧. ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા શહેરી વિસ્તારના બાળકોની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તાંકો અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના બાળકોની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચેનો તફાવત સાર્થક નહિ હોય.
૨. ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા શહેરી વિસ્તારના છોકરાઓની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તાંકો અને છોકરીઓની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચેનો તફાવત સાર્થક નહિ હોય.
૩. ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા ગ્રામ્ય વિસ્તારના છોકરાઓની વાચનશક્તિના અને છોકરીઓની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચેનો તફાવત સાર્થક નહિ હોય.

૫. અભ્યાસનું સીમાંકન

પ્રસ્તુત સંશોધન મહેસાણા તાલુકાની પ્રાથમિક શાળાઓના ધોરણ ૭ માં વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭માં અભ્યાસ કરતા બાળકો પૂરતું સીમિત છે.

૬. સંશોધનના ચલો

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં નીચેનાં ચલોનો અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે.

ધોરણ : ધોરણને અંકુશિત ચલ તરીકે પસંદ કરેલ છે. તેમાં ધોરણ ૭ પસંદ કરેલ છે.

જાતિ : જાતિ બે કક્ષા ધરાવે છે. છોકરાઓ અને છોકરીઓ.

વિસ્તાર : ગ્રામ્યવિસ્તાર અને શહેરીવિસ્તાર - એમ બે કક્ષાઓમાં વિસ્તારને વહેંચવામાં આવેલ છે.

વાચનક્ષમતા : વાચનક્ષમતાને પરતંત્ર ચલ તરીકે લીધેલ છે.

૭. વ્યાપવિશ્વ અને નમૂનો

પ્રસ્તુત અભ્યાસના વ્યાપવિશ્વ તરીકે મહેસાણા તાલુકામાં વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ માં ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓનો વ્યાપવિશ્વમાં સમાવેશ થાય છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રયોજકે યાદચ્છિક પદ્ધતિથી નમૂના તરીકે મહેસાણા તાલુકાની ગ્રામ્યવિસ્તારની બે શાળાઓ અને શહેરીવિસ્તારની બે એમ કુલ ચાર શાળાઓ પસંદ કરી હતી. જેમાં કુલ ૨૮૮ પાત્રોની પસંદગી કરી હતી.

૮. ઉપકરણની પસંદગી

સંશોધકે નીચેની વાચનક્ષમતા કસોટીનો ઉપયોગ કર્યો છે.

• વાચનક્ષમતા કસોટી

પ્રયોજક : સ્વ. ડૉ. બી.વી. પટેલ અને ડૉ. આઈ.એ. વોરા

એમ. બી. પટેલ કૉલેજ ઓફ એજ્યુકેશન,

સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભવિદ્યાનગર.

આ કસોટીની વિશ્વસનીયતા ચકાસવા ૫૦ વિદ્યાર્થીઓ પર પૂર્વેક્ષણ કર્યું હતું.

૯. સંશોધન પદ્ધતિ

સર્વેક્ષણ પદ્ધતિને પ્રસ્તુત અભ્યાસની પદ્ધતિ તરીકે લેવામાં આવી હતી.

૧૦. માહિતી એકત્રીકરણની રીત

મહેસાણા શહેરી વિસ્તારની બે શાળાઓ અને ગ્રામ્ય વિસ્તારની બે શાળાઓના ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા બાળકોને નમૂના તરીકે પસંદ કર્યા હતા. પસંદ કરેલ શાળાઓના આચાર્યશ્રીઓની પૂર્વમંજૂરીથી અનુકૂળતાએ બાળકોને પટેલ અને વોરાની વાચનશક્તિ કસોટી આપવામાં આવી હતી.

૧૧. માહિતી પૃથક્કરણની રીત

સંશોધનમાં સંશોધકે એકત્રિત કરેલ માહિતીનું પૃથક્કરણ કરવા કસોટીનું ગુણાંકન કરી t-કસોટી દ્વારા માહિતીનું અંકશાસ્ત્રીય પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

सारणी १

शहरीविस्तारना बाणको अने ग्राम्यविस्तारना बाणकोनी वांछनशक्ति कसोटीना प्राप्तांकनुं आवृत्ति वितरण

प्राप्तांक वर्ग	शहरेरना बाणको (आवृत्ति)	प्राप्तांक वर्ग	ग्राम्यना बाणको (आवृत्ति)
१०-१४	८	१०-१४	२८
१५-१९	८	१५-१९	१४
२०-२४	१२	२०-२४	९
२५-२९	२०	२५-२९	९
३०-३४	१३	३०-३४	१४
३५-३९	२७	३५-३९	१७
४०-४४	१०	४०-४४	१४
४५-४९	६	४५-४९	८
५०-५४	५	५०-५४	९
५५-५९	१२	५५-५९	१०
६०-६४	१३	६०-६४	७
६५-६९	१०	६५-६९	५
कुल	१४४		१४४

सारणी २

	शहरेरना बाणको (आवृत्ति)	ग्राम्य बाणको (आवृत्ति)
मध्यक	३८.७०	३३.७८
प्रमाणा वियलन	१५.९६	१६.८५
मध्यस्थ	३६.५३	३३.८०
SK (विज्ञपता)	०.४०	०.००
KU (ककुडता)	०.३०	०.३१

સારણી ૩

શહેરના છોકરાઓ અને શહેરની છોકરીઓની વાંચનશક્તિ કસોટીના પ્રાપ્તકોનું આવૃત્તિ વિતરણ

પ્રાપ્તક વર્ગ	શહેરના છોકરાઓ (આવૃત્તિ)	પ્રાપ્તક વર્ગ	શહેરની છોકરીઓ (આવૃત્તિ)
૧૦-૧૪	૫	૧૦-૧૪	૩
૧૫-૧૯	૪	૧૫-૧૯	૪
૨૦-૨૪	૭	૨૦-૨૪	૫
૨૫-૨૯	૧૦	૨૫-૨૯	૧૦
૩૦-૩૪	૫	૩૦-૩૪	૮
૩૫-૩૯	૧૫	૩૫-૩૯	૧૨
૪૦-૪૪	૩	૪૦-૪૪	૭
૪૫-૪૯	૩	૪૫-૪૯	૩
૫૦-૫૪	૨	૫૦-૫૪	૩
૫૫-૫૯	૮	૫૫-૫૯	૪
૬૦-૬૪	૬	૬૦-૬૪	૭
૬૫-૬૯	૪	૬૫-૬૯	૬
કુલ	૭૨		૭૨

સારણી ૪

	શહેરના છોકરાઓ (આવૃત્તિ)	શહેરની છોકરીઓ (આવૃત્તિ)
મધ્યક	૩૯.૯૭	૩૯.૪૩
પ્રમાણ વિચલન	૧૬.૧૩	૧૫.૭૭
મધ્યસ્થ	૩૬.૧૬	૩૭.૦૦
SK (વિરૂપતા)	૦.૩૩	૦.૪૬
KU (કકુદતા)	૦.૩૨	૦.૨૮

સારણી ૫

ગ્રામ્યવિસ્તારના છોકરાઓ તથા ગ્રામ્યવિસ્તારની છોકરીઓની વાંચનશક્તિ કસોટીનું આવૃત્તિ વિતરણ

પ્રાપ્તાંક વર્ગ	ગ્રામ્ય વિસ્તારના છોકરાઓ (આવૃત્તિ)	પ્રાપ્તાંક વર્ગ	ગ્રામ્ય વિસ્તારની છોકરીઓ (આવૃત્તિ)
૧૦ - ૧૪	૧૪	૧૦ - ૧૪	૧૪
૧૫ - ૧૯	૮	૧૫ - ૧૯	૬
૨૦ - ૨૪	૫	૨૦ - ૨૪	૪
૨૫ - ૨૯	૪	૨૫ - ૨૯	૫
૩૦ - ૩૪	૮	૩૦ - ૩૪	૬
૩૫ - ૩૯	૮	૩૫ - ૩૯	૮
૪૦ - ૪૪	૬	૪૦ - ૪૪	૮
૪૫ - ૪૯	૫	૪૫ - ૪૯	૩
૫૦ - ૫૪	૪	૫૦ - ૫૪	૫
૫૫ - ૫૯	૫	૫૫ - ૫૯	૫
૬૦ - ૬૪	૩	૬૦ - ૬૪	૪
૬૫ - ૬૯	૨	૬૫ - ૬૯	૩
કુલ	૭૨		૭૨

સારણી ૬

	ગ્રામ્ય વિસ્તારના છોકરાઓ	ગ્રામ્ય વિસ્તારની છોકરીઓ
મધ્યક	૩૪.૭૧	૩૪.૫૭
પ્રમાણ વિચલન	૧૬.૮૮	૧૭.૧૧
મધ્યસ્થ	૩૬.૬૨	૩૫.૦૫
SK (વિરૂપતા)	૦.૩૭	૦.૦૮
KU (કકુદતા)	૦.૩૧	૦.૩૧

સારણી ૭

શહેરીવિસ્તારના અને ગ્રામ્યવિસ્તારના બાળકોની વાચનશક્તિના તફાવતની સાર્થકતા

વિસ્તાર	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણ-વિચલન	't' મૂલ્ય	સાર્થકતા કક્ષા
શહેર બાળકો	૧૪૪	૩૮.૭૦	૧૫.૮૬	૨.૫૪ (સાર્થક)	૦.૦૫
ગ્રામ્ય બાળકો	૧૪૪	૩૩.૮૦	૧૬.૮૫		

સારણી ૮

શહેરીવિસ્તારના છોકરાઓની અને શહેરીવિસ્તારની છોકરીઓની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તકોના તફાવતની સાર્થકતા

વિસ્તાર	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણ-વિચલન	't' મૂલ્ય	સાર્થકતા કક્ષા
શહેરીવિસ્તારના છોકરાઓ	૭૨	૩૮.૮૭	૧૬.૧૩	૦.૫૫	NS
શહેરીવિસ્તારની છોકરીઓ	૭૨	૩૮.૪૩	૧૫.૭૭		

સારણી ૯

ગ્રામ્યવિસ્તારના છોકરાઓ અને છોકરીઓની વાચનશક્તિના તફાવતની સાર્થકતા

વિસ્તાર	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણ-વિચલન	't' મૂલ્ય	સાર્થકતા કક્ષા
ગ્રામ્યવિસ્તારના છોકરાઓ	૭૨	૩૪.૭૧	૧૬.૮૮	૦.૦૪	NS
ગ્રામ્યવિસ્તારની છોકરીઓ	૭૨	૩૪.૫૭	૧૭.૧૧		

સારણી ૧૦

શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી

ક્રમ	ઉત્કલ્પના	't'-મૂલ્ય	સાર્થક છે કે નહિ	ઉત્કલ્પના સ્વીકાર/ અસ્વીકાર
૧	શહેરીવિસ્તારના બાળકોની વાચન- શક્તિના પ્રાપ્તિઓ અને ગ્રામ્યવિસ્તારના બાળકોની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તિઓ વચ્ચેનો તફાવત સાર્થક નહિ હોય.	૨.૫૪	સાર્થક	ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે.
૨	ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા શહેર વિસ્તારના છોકરાઓની વાચનશક્તિ અને છોકરીઓની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તિઓ વચ્ચેનો તફાવત સાર્થક નહિ હોય.	૦.૫૫	N.S	ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થતો નથી.
૩	ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા ગ્રામ્યવિસ્તારના છોકરાઓની વાચનશક્તિ અને છોકરીઓની વાચનશક્તિના પ્રાપ્તિઓ વચ્ચેનો તફાવત સાર્થક નહિ હોય.	૦.૦૪	N.S	ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થતો નથી.

૧૨. સંશોધનનાં તારણો

પસ્તુત સંશોધનના તારણો નીચે મુજબ છે :-

૧૨.૧ વાચનક્ષમતા કસોટીના તારણો

૧. શહેરી વિસ્તારનાં બાળકોની વાચનશક્તિ ગ્રામ્યવિસ્તારનાં બાળકોની વાચનશક્તિ કરતાં પ્રમાણમાં યદિયાતી છે.

૨. ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા છોકરાઓ અને છોકરીઓની વાચનશક્તિ સમાન માલૂમ પડે છે.

૩. ધોરણ ૭માં અભ્યાસ કરતા શહેરીવિસ્તાર અને ગ્રામ્યવિસ્તારના છોકરાઓ અને છોકરીઓ વાચનશક્તિની બાબતમાં સમાન માલૂમ પડે છે.

૧૩. શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

પસ્તુત અભ્યાસનાં શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો નીચે મુજબ છે:-

૧. રાજ્યસરકારે બાળકોની વાચનશક્તિમાં વધારો થાય તેવી વાચનસામગ્રી ધરાવતા પુસ્તકાલયોની રચના કરવી જોઈએ.

૨. વાલીઓએ પોતાના ઘરમાં સામયિકો, વર્તમાનપત્રો તેમજ અન્ય સાહિત્યો વસાવવાં જોઈએ. જેથી બાળકોને વાચન માટે નવું નવું સાહિત્ય મળી જ રહે.

૩. શિક્ષકોએ સામયિકો, મેગેઝિન, વર્તમાનપત્રો જેવા સાહિત્યોનું વિદ્યાર્થી વાચન કરતો થાય તેવા પ્રયાસો હાથ ધરવા જોઈએ.
૪. સમાજે પુસ્તકાલયની રચના કરવી જોઈએ. જેમાં અદ્યતન નવીન પુસ્તકો લાવવાં તેમજ બાળકો આ સાહિત્યનો વધુમાં વધુ ઉપયોગ કરે તેવા પ્રયાસો કરવા જોઈએ.
૫. વિદ્યાર્થીઓની વાચનક્ષમતા વિકસાવવા માટે તેવા પ્રકારનું સાહિત્યિક વાતાવરણ સર્જવું જોઈએ.

સંદર્ભસૂચિ

૧. Best, J. B. and Khan J.V., (1995). “*Research in Education*”, (7th ed.). New Delhi: Prentice Hall India Pvt. Ltd.
૧. જોષી, પ્રમોદભાઈ, (૧૯૯૬). “ભાષા કૌશલ્યો”. અમદાવાદ : ગુર્જર પ્રકાશન.
૨. દેસાઈ, કે.જી. (૧૯૯૨). “સંશોધન પદ્ધતિ અને પ્રવિધિઓ”. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
૩. ત્રિવેદી, મનુભાઈ ઇ. અને પારેખ ભગવાનલાલ ઉ. (૧૯૮૧). “શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર”. અમદાવાદ : યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.